

بانک ملی در مشهد

مروزی بر تار یخچه تاسیس نخستین بانک دولتی در ایران

تشکیل بانک به شکل جدید را نخستین بار در سال ۱۲۵۸ هجری شمسی(۱۲۹۶ ه‍.ق)، ۱۰سال قبل از به‌وجود آمدن بانک شاهی، حاج محمدحسین امین دارالضرب، یکی از صرافان بزرگ تهران، به ناصرالدین‌شاه قاجار پیشنهاد داد. این پیشنهاد با دخالت‌های بیگانگان و عوامل آنان، جامه عمل نپوشید و به‌جای آن بانک شاهی آغاز به کار کرد. پس از استقرار مشروطیت، هنگامی که دولت از مجلس شورای ملی اجازه استقراض خارجی خواست، احساسات ملی‌که از وام‌های گذشته و رفتار بانک‌های بیگانه جریحه‌دار شده بود، به هیجان آمد و نمایندگان مردم به‌منظور قطع نفوذ سیاسی و اقتصادی بانک‌های مذکور و ترمیم وضع مالی خزانه، ضمن مخالفت با استقراض خارجی، تاسیس بانک ملی را خواستار شدند و جمعی از بازرگانان و صرافان، متعهد مشارکت در این بانک شدند و در آذر ۱۲۸۵ اعلانی که بیان‌کننده احساسات عمومی و علاقه مردم به تاسیس یک بانک اعتباری ملی در ایران بود، انتشار یافت. تاسیس بانک ملی ایران را می‌توان بخشی از مبارزات تاریخی ملت ایران علیه سلطه ابرقدرت‌های شرق و غرب بر شمال و جنوب ایران قلمداد کرد که منجر به خدمات‌دهی عام‌المنفعه بی‌شمار و بی‌سابقه‌ای شد تا پرای اولین بار مردم صاحب بانکی باشند که سرمایه و ثمرش از آن‌ها و برای آن‌ها بود.

در روز ۱۳آبان۱۲۸۵ میرزاابوالقاسم ناصرالملک، وزیر مالیه وقت مظفرالدین‌شاه، در مجلس شورای ملی حاضر شد و از اوضاع نابسامان مالی کشور خبر داد و پیشنهاد داد که دولت برای رفع این مشکل، مبلغی از کشور‌های اروپایی وام دریافت کند که با مخالفت شدید نمایندگان مواجه شد. نمایندگان پس از شور و پیگیری در روز ۱۹آذر همان سال با تأسیس بانکی که بتواند برای کشور سود داشته باشد و با سپرده‌های مردم به نفع کشور و مردم کار کند، موافقت کردند. خبر تشکیل بانک ملی با سرمایه ۵میلیون(۳۰قرار) افزایش به ۵۰میلیون تومان با وجدو شفع عموم ملت روبه‌رو شد.

پس از پایان جنگ جهانی اول و خروج اشغالگران از ایران، سرانجام قانون تاسیس بانک ملی ایران در جلسه ۱۴اردیبهشت۱۳۰۶ به تصویب مجلس رسید و اساس‌نامه بانک نیز در ۱۴تیر۱۳۰۷ به تصویب کمیسیون مالیه مجلس رسید و در روز سه‌شنبه ۲۰شهریور۱۳۰۷ بانک ملی ایران در تهران به‌صورت رسمی کار خود را آغاز کرد. به‌مرور پای بانک ملی به‌عنوان نخستین بانک نوین ایرانی، به دیگر شهرها هم باز شد. این اتفاق در مشهد تا شهریور۱۳۰۸ طول کشید.

- قدیمی‌ترین اسناد نخستین بانک ملی در مشهد

*نامه محمدولی اسدی، نیابت تولیت آستان قدس، به ریاست بانک ملی مشهد مبنی بر دریافت وجوه نقدی حواله‌شده به وی برای هزینه‌های مقبره‌فردوسی و درخواست واریز آن به حساب‌های جاری به این منظور(۰۱شهریور۱۳۰۸)، شماره‌نامه ۶۶۶۸۸/۴

*نامه حسین علاء، رئیس بانک ملی ایران، به محمدولی اسدی، نیابت تولیت آستان قدس، مبنی‌بر مساعدت پیرامون تهیه محل مناسبی برای شعبه بانک ملی در مشهد(۳بهمن۱۳۱۲)، شماره‌نامه ۹۷۲۴۲/۲

* نامه بانک ملی ایران شعبه مشهد به شرکت سهامی و نساجی خسروی خراسان، مبنی‌بر اطلاع دادن شکایت یا عدم رضایت از ماموران توزیع بانک به‌واسطه تاخیر در رساندن نامه‌ها و صورت‌حساب‌ها به شعبه مذکور.(۲۶بهمن۱۳۱۷)

*بخشنامه بانک ملی ایران، شعبه مشهد، به آستان قدس راجع‌به ساعات کار آن شعبه(۲۰بهمن۱۳۱۳)، شماره‌نامه ۹۹۲۴۵/۲

*بخشنامه بانک ملی ایران، شعبه مشهد، به آستان قدس راجع‌به ساعات کار آن شعبه(۲۰بهمن۱۳۱۳)، شماره‌نامه ۹۹۲۴۵/۲

شهریار

روزنامه شهرامید وزنگی

دشنبه ۲۰ شهریور ۱۳۹۹ (مهر ۲۲) شماره ۳۸۸

۰۴

تاریخ و هویت

هماسعدتمند

h.saadatmand@shahraranews.ir

شهر مشهد در زمان مشروطیت تحت تا ثیر هنرهای نمایشی قرار داشت. نخستین گروه‌های نمایشی به مفهوم خاص هنری در مشهد پیش از رواج سینما را تجار آذری‌زبان مهاجری تشکیل می‌دادند که از طریق باجگیران و در گز به مشهد آمده بودند. این مهاجران ترک که با آثار نمایشی روسیه، اروپا و هنرهای منطقه قفقاز به‌ویژه تفلیس آشنایی داشتند و با آن زندگی کرده بودند، تجربیات خود را به‌کار بسته، نیروهای را تربیت کردند که حتی بعد از رفتنشان نیز نمایش‌هایی تاثیر گرفته از آنان را که معمولا موسیقی آذری داشت، ارائه کردند.

رضا علیزاده از سینمانویسان کشور گروه قفقازی را چنین شرح داده است: «اکتورها از استانبول برای نمایش به قفقاز می‌رفتند و قفقازی‌ها به تبعیت از ترک‌ها، اکتورهایی تربیت کردند و نویسندگان قفقازی شروع به کمدی‌نویسی و تکمیل این فن کرده، کمدی و درام‌هایی نوشتند و به اجرا درآوردند. مورد توجه قرار گرفتن این نمایش‌ها سبب شد تا اکتورهای قفقازی دسته‌دسته به شهرهای ایران

روزی روزگاری «سیاهان»

نقبی بر پیشینه نمایش، پیش از رواج صنعت سینما در مشهد

نظیر تهران، تبریز و رشت بیانند. از سال ۱۲۳۴ هجری قمری در خراسان نیز تئاترهایی توسط جوانان قفقازی و ایرانی به اجرا در آمد و مردم را به تماشای تئاتر راغب کرد.

- تئاتر تخت‌حوضی

اما قبل از مهاجران آذری، تئاتر در شهر مشهد به‌صورت جسته‌وگریخته و در قالب تخت‌حوضی وجود داشته است و بازیگران برای سرگرمی و تفریح مردم خسته از کار، نمایش‌هایی را به‌صورت **خراسان نیز تئاترهایی توسط جوانان قفقازی و ایرانی به اجرا در آمد و مردم را به تماشای تئاتر راغب کرد**

نمایش‌ها را فردی که صورتش را سیاه می‌کرد و به همین دلیل به او «سیاه» می‌گفتند، بازی می‌کرد. در آن زمان در وسط حیاط بیشتر منازل، حوض بزرگی وجود داشت که زمستان برای جلوگیری از یخ‌زدگی آب، روی آن را با قاب و تخت‌های مخصوص می‌پوشاندند. در ایام مختلف سال، هرگاه صاحبخانه مجلس شادی و سروری داشت، این قاب‌ها را روی حوض می گذاشتند و در حالی‌که میهمانان دورتادور آن می‌نشستند، گروه‌های نمایشی یا نوازندگان بر روی قاب به اجرای برنامه می‌پرداختند. نمایش‌هایی را که به این صورت اجرا می‌شد، نمایش «تخت‌حوضی» یا

رونق سیاه‌بازان و هنری‌ها در دهه ۳۰

نگاهی به تاریخچه گروه‌های نمایشی در خراسان رضوی

رضا حسینی نویسنده و کارگردان تئاتر

به گفته اکثر صاحب نظران، سال ۱۲۹۰ را باید آغاز حیات تئاتر معاصر خراسان نامید؛ چراکه از این سال فعالیت‌های ثمربخش و ارزنده تئاتر به‌صورت همه جانبه در مشهد آغاز شد و تا امروز که قریب به ۱۰۰سال از آن زمان می‌گذرد، هنوز این فعالیت‌ها ادامه دارد. ایجاد سالن اعتبار السلطنه در سال ۱۲۹۰ شمسی اولین گامی بود که در راه تثبیت و اشاعه این هنر برداشته شد، چنان که سالن مذکور تا مدت‌ها کعبه آمال و مرکز تجمع ارباب ذوق و هنر بوده است. اکثر نمایشنامه‌هایی که در این سالن اجرا می‌شد، به زبان ترکی بود و صحنه‌گردان‌های آن روس‌های مهاجر بودند. گه‌گاه نیز مشهدی‌های باذوق، دست‌اندر کار تدوین و تهیه برنامه‌هایی می‌شدند

که از آن جمله می‌توان به فعالیت‌های آذرخشی، مترجم معروف، اشاره کرد که در آن هنگام در اداره نظمیه شهر کار می‌کرد و اغلب نمایشنامه‌هایی را که خود ترجمه کرده بود، شخصا بر روی صحنه می‌آورد. نکته جالب این بود که نقش زن‌ها را آقایان بازی می‌کردند و کسانی که برای ایفای نقش خانم انتخاب می‌شدند، باید از مشخصات خاصی برخوردار می‌بودند؛ مانند صدای نازک و چهره‌ای خوش منظر. اکبر کاظمیان، مرحوم مژده و علی اکبر اژدری در ایفای نقش زنان مهارت بسزایی داشتند که بعدها مادام سیرانوش و خانم مریم گرجی به این جمع اضافه شدند و همین مقدمه شکل‌گیری اولین گروه تئاتر در شهر مشهد بود؛ اگرچه بنیادگذاران اصلی‌اش روس‌ها بودند. نام سایر هنرمندانی

که در این گروه فعالیت می‌کردند، عبارت بود از مرحوم پرویز آذرخشی، احسان آذرخشی، عباس حیدری و حبیب اژدری. مدیر این تئاتر، مسسیو اونگاف بود و کارگردان برنامه‌ها قمر لیسکی نام داشت. این سالن گنجایش ۳۰۰صندلی را داشت و برخی شب‌ها به نمایش فیلم‌های صامت آن زمان اختصاص داده می‌شد. اما چون در آن موقع شهر فاقد برق بود، دستگاه نمایش فیلم با چراغ کاربیدی و با کمک دست کار می‌کرد.

بعد از ساخت سالن اعتبارالسلطنه در سال ۱۲۹۰ که باعث تحسّرک در زمینه‌هنرهای نمایشی در مشهد شد، کلنل محمدتقی خان پسیان که نمای

سال‌هایی از عمر خود را در فرنگ گذرانیده بود و مطالعاتی در زمینه آثار درام‌نویسان اروپایی داشت، در سال ۱۲۹۷ اقدام به ساخت سالنی تابستانی در باغ ملی کرد که ضمن اجرای تئاتر با هزینه عصر جدید، ۲،۸/۱۲۳شماره ۲۸/۱۲۳مضان ۱۳۳۴

دستخط ناصرالدین شاه در مورد نصب صندوق عدالت من: صندوق عدالت در میدان لرب نصب شود. استاد حیدرعلی آمد زود به‌سازد. دستورالعمل‌دهد چطور بسازد. قراول یکنفر یاور توپخانه هفته‌ای دو بار روز جمعه و دو شنبه عریاض را بیرون بیاورد و به حضور برساند. در روزنامه‌چه هم چاپ شود که مردم بداندندو چاپ شود که عرض دروغ بی‌معنی عریاض ول اگر بشود، صاحبش سیاست خواهد شد. عرض فراری‌ها را دست‌سپه‌سالار، اعتضادالسلطنه بگیرد.

در تابستان‌ها، اغلب نمایش‌های پهلوانی و شعبده‌بازی آنجا اجرا می‌شد.

در پی ساخت سالن باغ ملی، سالن‌های دیگر یکی پس از دیگری تاسیس شد؛ همچون سالن باشگاه افسران(۱۳۰۳)، سالن دبیرستان فردوسی(۱۳۱۲)، سالن شیروخورشید(هلال احمر فعلی)(۱۳۱۲)، تئاتر ملی(۱۳۱۸)، تماشاخانه گلشن(۱۳۲۴)، سینماتاتر ایران(۱۳۲۷)، تماشاخانه نادر(۱۳۲۶) و تالار رازی(۱۳۳۹) که از میان آن‌ها، دو سالن هلال احمر در خیابان ارگ و تالار رازی در دانشکده پزشکی هنوز پابرجا

نخستین گروه تئاتری در مشهد نیز بود که این گروه بین سال‌های ۱۲۹۰ تا ۱۲۹۷ فعالیت مستمری در مشهد کرده‌اند.

● نمایش‌های خیابانی و بازی‌های تک‌نفره علاقه مردم به نمایش و دستر سی دشوار هنرمندان به سالن برای اجرای برنامه، باعث شد به‌مرور نمایش‌های تک‌نفره و اجراهای خیابانی رواج پیدا کند. «شیخ‌رجب» یکی از نخستین بازیگران چنین نمایش‌هایی در مشهد بوده است. علی‌اصغر میر خدیوی، از پیشکسوتان نمایش‌های روحوضی است: «ایامی که هوای مشهد برای اجرای نمایش‌های خیابانی مناسب بود، شیخ‌رجب در محله‌های مختلف شهر بساط خود را پهن می‌کرد و به اجرای نمایش می‌پرداخت. پاتوق اصلی‌اش